

# Η ΜΑΖΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ: ΟΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ ΠΡΟΤΥΠΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ<sup>1</sup>

**Ειρήνη Μίχα**

Είναι πια κοινά αποδεκτό ότι στην ιστορική εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών ο ρόλος των εικόνων ήταν πάντα καθοριστικός στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται, βιώνουν και διαμορφώνουν τον αστικό χώρο. Εξάλλου η αναζήτηση ερμηνειών για την πόλη δεν αποτελεί πεδίο προβληματισμού αποκλειστικά της επιστημονικής κοινότητας. Οι συγγραφείς και οι καλλιτέχνες πραγματεύονται εξίσου το φαινόμενο της αστικοποίησης από τη γέννησή του – είτε άμεσα, ως επίκεντρο των αναζητήσεών τους, είτε έμμεσα, ως σκηνικό στην αφηγηματική δράση των έργων τους – προσδίδοντας ταυτόχρονα συμβολικές ή μυθοπλαστικές διαστάσεις στις ερμηνείες της πόλης και την αστική ζωή. Όμως σήμερα οι εικόνες κυριαρχούν, τουλάχιστον στατιστικά, στις περισσότερες αστικές κοινωνίες, σε βαθμό που μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ουδέποτε τα άτομα ήταν δυσκολότερο να αποφύγουν την αισθητική εμπειρία – πόσο μάλλον όταν σταδιακά η τηλεόραση και πιο πρόσφατα το Internet αναλαμβάνουν, εκτός από την ψυχαγωγία, και την ενημέρωσή τους για ό,τι συμβαίνει στον κόσμο. Τα τελευταία 25 κυρίως χρόνια οι εικονικές παραστάσεις μοιάζει να ανάγονται επίσης σε εργαλείο της μεταβιομηχανικής πόλης, καθώς η πρακτική ενίσχυσης της «ταυτότητας» του χώρου αποσκοπεί συχνά στην αναβίω-

ση μιας εξιδανικευμένης εκδοχής του παρελθόντος ή πάλι σε φαντασμαγορικές διαμορφώσεις, σε κάθε περίπτωση οικείες από τον ωραιοποιημένο κόσμο της αναπαραστατικής δημιουργίας. Συνεπώς, τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου αστικού χώρου, και κυρίως του κοινωνικού πεδίου που συναντάμε στη βιβλιογραφία συνήθως ως «δημόσια σφαίρα» (σε αντίθεση με την «ιδιωτική», του προσωπικού, οικογενειακού χώρου των ανθρώπων), στρέφουν την προσοχή μας στη μελέτη των εικόνων υπό το πρίσμα του προτύπου αλλά και του φορέα κυρίαρχων αντιλήψεων, αισθημάτων και επιθυμιών της κοινωνίας – ή έστω του πλασματικού μεγέθους της «κοινής γνώμης».

Στη διδακτορική εργασία διερευνάται ακριβώς η σχέση που διατηρεί σήμερα η πόλη με τις αναπαραστάσεις της. Τη σχέση αυτή σημάδεψαν οι τεχνολογικές εξελίξεις που χειραφέτησαν την τέχνη από τις μεθόδους στατικής απόδοσης της κίνησης και που οδήγησαν εν γένει στην ανατροπή των δεδομένων ως προς την παραγωγή και διάδοση εικόνων. Η εφεύρεση της κινητής εικόνας μετέβαλε όχι μόνο τις μεθόδους της αναπαραστατικής διαδικασίας – καθιστώντας τον κινηματογράφο και τα παράγωγά του την κεντρική τέχνη του 20ού αιώνα – αλλά επίσης τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι προσλαμβάνουν και ερμη-

1. Διδακτορική διατριβή (περιλήψη), Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού και Εικαστικών Τεχνών, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, ΑΠΘ, 2006. Επιβλέπων: Πέτρος Μαρτινίδης.

νεύουν την πραγματικότητα. Απελευθερώνοντας τους καλλιτέχνες από τους περιορισμούς που επέβαλαν μέχρι τότε ο χρόνος και ο χώρος, η κάμερα έδωσε τη δυνατότητα να αποδοθεί ο κόσμος με απόλυτη πιστότητα και παράλληλα να αναπτυχθεί μια οπτική γλώσσα κατανοητή από έναν αριθμό ανθρώπων ασύγκριτα μεγαλύτερο σε σχέση με το παρελθόν. Ωστόσο τα «εικονικά» χαρακτηριστικά της σύγχρονης πόλης αρχίζουν να διαμορφώνονται πολύ νωρίτερα. Οφείλει κανείς να αναζητήσει τις ρίζες τους καθ' όλη την ιστορική εξέλιξη της παράδοσης στη δυτική εικονοπλασία, και κυρίως στους παράγοντες που συντέλεσαν στη γέννηση και ανάπτυξη της μαζικής κουλτούρας.

Στο δυτικό πολιτισμό ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι έχουν μάθει να αντιλαμβάνονται τις εικόνες καθορίζεται από τον επιλεκτικό μηχανισμό της μνήμης, από συνήθειες και προσδοκίες, που σημαίνει ότι όσα βλέπουν σε μια εικόνα δεν τα ταξινομούν με όρους «πραγματικότητας», αλλά κυρίως με βάση ήδη επεξεργασμένους, οικειοποιημένους τύπους αναπαράστασης. Οι τύποι αυτοί υπαγορεύονται από την αντίληψη ότι υπάρχει μία μόνο «σωστή» ερμηνεία για κάθε εικόνα, και στη διαδικασία πρόσληψής της από το θεατή λειτουργούν επιβεβαιωτικά, οδηγώντας τελικά στην επιθυμητή ψευδαίσθηση. Με άλλα λόγια, η πεποίθηση ότι τα πράγματα έχουν κάποια μονιμότητα και σταθερότητα έχει αποδείξει τη χρησιμότητά της στην αντιληπτική μας ικανότητα, ενώ επίσης είναι συμβατή με την επιθυμία μας να διαφυλάξουμε και να κατοχυρώσουμε τις αξίες και τις σημασίες της κουλτούρας μας – διατηρώντας έτσι συχνά επιφυλάξεις απέναντι στο διαφορετικό ή καινοτόμο. Ένα λοιπόν βασικό χαρακτηρι-

στικό της σύγχρονης εικονοπλασίας, με άμεσο αντίκτυπο στην πόλη, εδραιώνεται ήδη από την εποχή της Αναγέννησης και πηγάζει από την πεποίθηση ότι οι εικόνες οφείλουν να είναι αληθοφανείς ως προς ένα προσδοκώμενο πρότυπο που θεωρείται καθρέφτης του πραγματικού κόσμου. Το χαρακτηριστικό αυτό ενισχύεται από την ίδια τη φύση της εικόνας, που σαν απολιθωμένο ίχνος, αποκομμένη από το χώρο και το χρόνο, διατηρείται αναλλοίωτη, αποκρυσταλλώνει ιδέες και αντιλήψεις και τελικά λειτουργεί ως «τεκμήριο» για την ύπαρξη του «ιδανικού» αυτού προτύπου στο οποίο τείνει σήμερα να μοιάσει η πόλη.

Ο θρίαμβος του κινηματογράφου τον 20ό αιώνα και η καταλυτική επίδρασή του στην αντίληψη των ανθρώπων οφείλεται κατά κύριο λόγο στις απεριόριστες δυνατότητες που έδινε για πρώτη φορά η τεχνική του. Στην επικράτησή του όμως συνέβαλαν και οι ευνοϊκές συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στις πόλεις τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα, καθώς και οι αναπαραστατικές μέθοδοι με τις οποίες είχε εξοικειωθεί ο κόσμος από άλλες μορφές της μαζικής τέχνης, όπως το αστυνομικό μυθιστόρημα, οι επιφυλλίδες των εφημερίδων και τα κόμικς. Η ανάπτυξη αρχικά της αστικής τάξης και στη συνέχεια της μεσοαστικής είχε δημιουργήσει στα αστικά κέντρα μια επικερδή αγορά για το λαϊκό θέαμα, το οποίο εμφανίζεται ήδη στο γύρισμα του αιώνα μετασηματισμένο σε σχέση με την παραδοσιακή του μορφή. Έχει επαγγελματοποιηθεί, απευθύνεται στο μαζικό κοινό, και η σαφήνεια που διακρίνει τις εικόνες του θα αναδειχθεί στη συνέχεια, και μέσω της κινηματογραφικής τεχνικής, ως το δεύτερο πολυσήμαντο χαρακτηριστικό των σύγχρονων αναπαραστάσεων, με

καθοριστική επίδραση στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιμετωπίζει τα αστικά ζητήματα.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, η μελέτη αυτή αποβλέπει να συμβάλει στο διάλογο για την πόλη διατυπώνοντας ερωτήματα που αναφύονται από τις σύγχρονες ερμηνείες του δημόσιου χώρου και της μαζικής κουλτούρας. Οι έννοιες αυτές προσεγγίζονται ιστορικά σε μια προσπάθεια να εντοπιστούν οι κοινωνικές διεργασίες που σηματοδότησαν τη νοηματική και λειτουργική τους εξέλιξη, και κυρίως οι διεργασίες που καθορίζουν σήμερα τις ποικίλες αλληλεπιδράσεις μεταξύ εικόνας και πόλης. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αποσκοπώντας στην κατανόηση των μηχανισμών που διέπουν τις εικόνες της μαζικής κουλτούρας, εξετάστηκαν οι παράγοντες που παραδοσιακά καθορίζουν την αναπαραστατική δημιουργία και εφαρμόστηκε η τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου σε δείγμα ιστοριών κόμικς, με ερωτήματα που αφορούν στον τρόπο με τον οποίο αναπαριστάται η πόλη και τις ερμηνείες που της αποδίδονται. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης χρησιμεύουν στην ανάδειξη ενός εργαλείου για την «ανάγνωση» του σύγχρονου δημόσιου χώρου, της σκηνικής του μορφής αλλά και των κυρίαρχων σήμερα πρακτικών παρέμβασης σε αυτόν.

Το Α' Μέρος της εργασίας περιλαμβάνει τη βιβλιογραφική διερεύνηση ερμηνειών και αντιλήψεων για τη σχέση που διατηρεί ο αστικός χώρος με τις αναπαραστάσεις του, με σκοπό τη διαμόρφωση και οριοθέτηση του ιστορικού πλαισίου αναζήτησης των σύγχρονων εκφάνσεών της.

Στο πρώτο κεφάλαιο ερευνώνται οι προϋποθέσεις και τα αναγκαία κριτήρια συγκρότησης του δημόσιου χώρου. Υπό το πρίσμα του προβληματισμού που έχει αναπτυχθεί από

τα μέσα του 20ού αιώνα, με τη συμβολή κυρίως των κοινωνικών επισημών και της φεμινιστικής βιβλιογραφίας, ο χώρος της πόλης προσεγγίζεται ως πεδίο μεταβαλλόμενο που προκύπτει κάθε φορά από πολλαπλές και πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις. Η οπτική αυτή αποβλέπει στο να απαγκιστρωθεί η έννοια της πόλης από την εδαφική της ερμηνεία, που ιστορικά την αντιτάσσει στην ύπαιθρο, και να συνδεθεί με ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα. Στο κεφάλαιο αυτό καταγράφονται επίσης ορισμένα σημεία καμπής στην εξέλιξη της δομής του δημόσιου χώρου, τα οποία, επηρεάζοντας ιστορικά τη διαμόρφωσή του, καθορίζουν σε ένα βαθμό τα σύγχρονα χαρακτηριστικά του. Η επικράτηση της πεποίθησης ότι υπάρχει ένα «ιδανικό» πρότυπο χώρου, «εκ των προτέρων δεδομένο» και αμετάβλητο μέσα στο χρόνο, προσεγγίζεται ως συνέπεια ποικίλων γεγονότων που σηματοδότησαν την ιστορία του δυτικού πολιτισμού, συντελώντας, από την εποχή ακόμα της μεσαιωνικής πόλης, στη διαρκή μετατόπιση των ορίων μεταξύ «ιδιωτικού» και «δημοσίου». Μέσω της διαδικασίας αυτής οι προσωπικές (ηθικές και συναισθηματικές) παραστάσεις διεισδύουν στο χώρο της πόλης εξασθενώντας τη δυνατότητα της κοινωνίας για αυτονομία – το δικαίωμα δηλαδή και την ευθύνη της κριτικής σκέψης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθενται αναλυτικά οι τέσσερις παράγοντες που παραδοσιακά καθορίζουν την αναπαραστατική διαδικασία της δυτικής κυρίως τέχνης: η σχέση που συγκροτείται κάθε φορά μεταξύ δημιουργού και θεατή, το ύψος της αναπαράστασης, το συμπληρωματικό μήνυμα δηλαδή κάθε αναλογικής αναπαραγωγής της πραγματικότητας, το «σχήμα» ως εικονογραφικό πρότυπο ή αφετηρία και,

τέλος, τα εκφραστικά μέσα, οι τεχνικές και οι συμβάσεις που προκαλούν τη συμμετοχή του θεατή στην αποκωδικοποίηση των «κρυμμένων» μηνυμάτων. Μέσα από τους παράγοντες αυτούς διαφαίνεται ότι κάθε εικόνα συγκροτεί έναν μόνο τρόπο αναπαράστασης του πραγματικού κόσμου, ο οποίος δεν είναι ούτε τυχαίος, ούτε βέβαια ο μόνος σωστός. Ωστόσο από την ιστορική προσέγγιση της αμφίδρομης σχέσης μεταξύ εικονοπλασίας και πόλης προκύπτει ως κοινός παρονομαστής και παγιωμένη πρακτική η επιδίωξη για αληθοφάνεια: η πεποίθηση ότι οι εικόνες καθρεφτίζουν τον πραγματικό κόσμο και αντίστοιχα η αναμόρφωση της πόλης με βάση το νοούμενο ως «ιδανικό» εικονικό της πρότυπο. Επανάσταση στην τέχνη σηματοδοτήθηκε όποτε αμφισβητήθηκαν ορισμένα παραδοσιακά «σχήματα» και τεχνοτροπίες. Όμως σε όλη την ιστορία της αναπαραστατικής δημιουργίας η αντίληψη που θέλει τις εικόνες να λένε την αλήθεια παρέμεινε ακλόνητη, εξυπηρετώντας εντέλει τη διαιώνιση της θεώρησης του χώρου ως «παγιωμένου» και αμετάβλητου.

Στο τρίτο κεφάλαιο, σε μια προσπάθεια προσέγγισης και αναπροσδιορισμού της έννοιας της μαζικής κουλτούρας, διατυπώνονται ερωτήματα σε σχέση με τις επικρατέστερες θεωρίες, που συνήθως, αντιτάσσοντας την ελίτ τάξη στη «μάζα» του κόσμου, μιλούν για τη μόνη αυθεντική «υψηλή» τέχνη και, αντίστοιχα, τη «χαμηλή» των «τυποποιημένων» προϊόντων. Η μελέτη του τρόπου με τον οποίο αρθρώνονται οι τέσσερις παράγοντες της αναπαραστατικής διαδικασίας στη μαζική κουλτούρα αποδεικνύει ότι αυτό που τη διαφοροποιεί από κάθε άλλο σύστημα σημασιών που μοιράζονται άτομα της ίδιας κοινότητας, κοινωνικής ομά-

δας ή έθνους είναι κυρίως η επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά της. Οι μηχανισμοί και τα τεχνάσματα αναπαράστασης που έχει αναπτύξει της επιτρέπουν να λειτουργεί σαν χωνευτήρι ιδεών και αντιλήψεων, χωρίς να κλονίζει την παγιωμένη «στατική» θεώρηση του κόσμου. Έτσι, μέσω της δυναμικής με την οποία παράγονται και διαδίδονται τα προϊόντα της, επικυρώνεται τελικά αναφερόμενη σε μια μορφή «πλανητικής» οικογένειας. Στο κεφάλαιο αυτό η διερεύνηση των κοινωνικοϊστορικών συγκυριών που οδήγησαν στη σύγχρονη «σκηνική» αναμόρφωση και χρήση του δημόσιου χώρου εστιάζει επίσης σε δύο ενδεικτικά παραδείγματα: στο πέρασμα από το μαζικό θέαμα του κινηματογράφου στην ιδιωτική τηλεθέαση, που αποτελεί, υπό μία έννοια, το τελευταίο στάδιο διείσδυσης του «ιδιωτικού» στο «δημόσιο», και στην πρακτική θεματοποίησης των χώρων ψυχαγωγίας, η οποία, αποκρυσταλλώνοντας με χαρακτηριστικό τρόπο την επιθυμία προβολής εικονικών προτύπων στην πόλη, μοιάζει σήμερα να αναδεικνύεται σε βασικό εργαλείο του αστικού σχεδιασμού.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του Α' Μέρους διατυπώνεται συνοπτικά η υπόθεση εργασίας της διατριβής και επισημαίνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και η σημασία των κόμικς ως ερευνητικού υλικού. Η εξέταση της ιστορικής ανάπτυξης και διάδοσής τους καθώς και των κυριότερων στοιχείων της τεχνικής τους αποκαλύπτει τις κοινές παραμέτρους στην εξελικτική πορεία κάθε μορφής έκφρασης της μαζικής κουλτούρας – παραμέτρους που βοηθούν στην πιο ουσιαστική κατανόηση των μηχανισμών λειτουργίας της αλλά και στην προσέγγιση των κόμικς ως κοινωνικού φαινομένου ευρύτερης σημασίας.

Το Β' Μέρος περιλαμβάνει τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την ανάλυση περιεχομένου του ερευνητικού υλικού και τα αποτελέσματα της ανάλυσης. Αρχικά καταγράφεται η διαδικασία διαμόρφωσης του δείγματος και περιγράφονται οι 20 ιστορίες κόμικς που απαρτίζουν το υλικό καθώς και η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε στην ανάλυση: η διαδικασία της ανάλυσης περιεχομένου, τα στάδια επεξεργασίας του υλικού και, τέλος, οι κατηγορίες, τα κωδικοποιημένα δηλαδή ερωτήματα που τέθηκαν στο δείγμα των κόμικς.

Από την ανάλυση περιεχομένου προκύπτει ότι η τυπική μορφή της πόλης των κόμικς υπό μία έννοια διαμορφώνεται στηριζόμενη στις επιλεκτικές λειτουργίες της μνήμης. Στη βάση ενός διπλού συστήματος αναφοράς, δυο μηχανισμοί, στην ουσία αντίθετοι στη λογική τους, η αφαιρετική ιεραρχία (απλοποίηση) και η φωτογράφιση (ζώνες περιτολογίας), επιτρέπουν στα απλουστευτικά νοήματα που αποδίδονται στο χώρο της πόλης να «τεκμηριώνονται» στο επίπεδο των λεπτομερειών, μέσα δηλαδή από συγκινησιακά και ηθικά ικανοποιητικές ερμηνείες. Έτσι, η αντίθεση μεταξύ καλού και κακού χώρου παρουσιάζεται σαν να πρόκειται για σταθερά της ανθρώπινης ιστορίας. Η «ιδανική» πόλη των κόμικς αποδεικνύεται αληθοφανής ως προς ένα πρότυπο χώρου που νοείται αντίθετο του σύγχρονου αστικού χώρου, ενώ τόσο οι θετικά όσο και οι αρνητικά αξιολογημένοι χώροι στις εικονογραφήσεις είναι εύληπτοι, οικείοι και κατανοητοί στους αναγνώστες. Η αποτελεσματικότητα της μεθόδου των

κόμικς έγκειται στο ότι το μοντέλο χώρου που αναπαράγουν μοιάζει να αυτοεπαληθεύεται, καθώς οι σχεδιασμένες πόλεις εμφανίζονται σαν να σημαίνουν από μόνες τους. Ο κόσμος τους δεν προσφέρει πρωτογενές ιστορικό υλικό. Ωστόσο, γεφυρώνοντας το υπαρκτό με το φανταστικό, ενδυναμώνει και «επιβεβαιώνει» την κυρίαρχη «στατική» αντίληψη, ενώ, ως «τεκμήριο», μετατρέπεται τελικά και ο ίδιος σε πρότυπο για τις αναπλάσεις του πραγματικού αστικού χώρου.

Στο συμπερασματικό Γ' Μέρος της διατριβής, με εργαλείο την πόλη των κόμικς, εξετάζονται τρεις σύγχρονες τάσεις με έντονη δυναμική σε «παγκόσμιο» θα λέγαμε επίπεδο, οι οποίες αποδεικνύεται ότι όχι μόνο υπαγορεύονται από την «εδαφική» θεώρηση του χώρου, αλλά επίσης την «επικυρώνουν» ενσωματώνοντας τις μεθόδους και τα τεχνάσματα των εικόνων. Η πρώτη τάση αφορά στις αρχές της Νέας Πολεοδομίας, που έχουν κυρίως απήχηση στις ΗΠΑ, αλλά υιοθετούνται συστηματικά και από πολιτικούς φορείς της Ευρώπης σε προγράμματα «αναβάθμισης» των αστικών κέντρων, όπως επίσης και από ιδιώτες που αποσκοπούν στη δημιουργία περιοχών κατοικίας με πρότυπο ένα παρωχημένο μοντέλο συμβίωσης. Η δεύτερη αφορά στη διεθνοποίηση της αρχιτεκτονικής με τη διάδοση και χρήση ενός οικείου, νοούμενου «παγκόσμιου» αποδεκτού, λεξιλογίου, το οποίο προβαλλόμενο στην πόλη προσδίδει στο διάκοσμό της την απαραίτητη σήμερα σκηνική φαντασμαγορία. Τέλος, η τρίτη τάση αφορά στις επίσημες πολιτικές για την ασφάλεια, τη σύγχρονη δη-

λαδή μορφή ελέγχου του αστικού χώρου που, ακολουθώντας τη λογική των θεματικών πάρκων, απολήγει συνήθως σε μέτρα κατασταλτικού εντυπωσιασμού. Και οι τρεις αυτές τάσεις, αποσκοπώντας στη δημιουργία χώρων αληθοφανών και ευανάγνωστων, εφάμιλλων με εκείνους στις ιστορίες των κόμικς, οδηγούν σε νέες μορφές εντάσεων και κοινωνικού αποκλεισμού. Η σύγχρονη μορφή αστικού διπολισμού ενισχύεται και «επικυρώνεται» όσο η αντιμετώπιση της πόλης με τρόπο καθολικό, συναφή στα προσωπικά κριτήρια του ιδιωτικού χώρου, εμφανίζεται σαν γενικευμένη πρακτική, δήθεν αποδεκτή από τη «μάζα» του κόσμου.

Οι εικόνες έμαθαν στους ανθρώπους τη φύση και τις ομορφιές της, έδειξαν επίσης έναν τρόπο να τις αναγνωρίζουν και να τις επιζητούν. Όμως η εξοικείωση με το συγκεκριμένο τρόπο και η αποδοχή μίας μόνο εκδοχής του κόσμου απομακρύνει την αντίληψη και τη φαντασία από άλλες πιθανές του όψεις. Σήμερα, ίσως περισσότερο από άλλες ιστορικές περιόδους, η αλλαγή της νοοτροπίας απέναντι στο χώρο σημαίνει επίσης συνειδητοποίηση ότι οι εικόνες δεν λένε την αλήθεια – ή τουλάχιστον όχι όλη την αλήθεια. Με δυο λόγια, η διατριβή εκφράζει την ανάγκη αναζήτησης διόδων ικανών να βοηθήσουν αφενός στον απεγκλωβισμό της ανθρώπινης αντίληψης από τους παγιωμένους κανόνες της αναπαραστατικής δημιουργίας, αφετέρου στη χρήση των εικόνων ως ευέλικτου εργαλείου που δεν δημιουργεί μόνο στερεότυπα, αλλά είναι επίσης σε θέση να τα αμφισβητεί ή και να τα καταρρίπτει.